

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *ДОЩ* У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

SPECIFICITY OF VERBALIZATION OF CONCEPT *RAIN* AT THE TURKISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Тімкова Т.М.,

orcid.org/0000-0002-1711-056X

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри тюркської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Стаття присвячена комплексному аналізу мовної вербалізації концепту ДОЩ у турецькій мовній картині світу. Обраний для дослідження фрагмент мовної картини світу дозволяє виявити співвідношення між мовними одиницями і концептуальними структурами, що зберігають у свідомості носіїв мови знання про природний феномен як про явище, яке існує об'єктивно і характеризується певними особливостями, які ми й розглядаємо у статті. Ці знання відображені в семантиці мовних одиниць, отже, оволодіваючи мовою та, власне, значенням слів, носії мови одночасно звикає до цих уявлень, а будучи властивими всім носіям мови, вони виявляються визначальними для ряду особливостей культури, що користується цією мовою культури. Під час побудови номінативного поля концепту увагу було зосереджено на виявленні прямих номінацій концепту – ключових слів та їхніх синонімів (як системних, так і оказіональних, індивідуально-авторських) – було виявлено ядро номінативного поля. Кожна із представлених лексичних одиниць має власний синонімічний ряд і певні особливості вживання. Ґрунтовний опис того чи іншого концепту можливий лише під час дослідження найбільш повного набору засобів його представлення, тому ми розглянули давні назви дощу, що побутували в тюркських племенах, де поряд звучали анатолійська турецька і азербайджанська тюркська мови, зародилося багато власне тюркських слів, які із часом увійшли до турецької мови, а також виконали дослідження фразеологічних одиниць, до складу яких входить компонент *дош*, оскільки у структурі концепту фразеологічні одиниці, як правило, належать до його периферичних сфер через багатшаровість його значення. Вони складають глибинний шар концепту, його внутрішню форму, відображаючи національну специфіку концептосфери того чи іншого народу.

Ключові слова: концепт, лексична одиниця, вербалізувати, когнітивна дефініція.

Complex analysis of verbalization of concept RAIN at Turkish language picture of the world affords to reveal specific features of concept, to define the correlation between language units and conceptual structures, which preserve some knowledge about this natural phenomenon in the consciousness of native speakers. This knowledge is reflected in the semantics of linguistic units, therefore, mastering the language and, in fact, the meaning of the words of the native speakers at the same time becomes accustomed to these representations, they are decisive for a number of features of the culture that uses this language of culture. Lexical units, which verbalize concept RAIN at the Turkish language picture of the world, are described semantic classification of vocabulary that designates atmospheric phenomena at the Turkish language. A thorough description of one or another concept is only possible when exploring the most complete set of means of its presentation, so we looked at the ancient names of the rain that existed in the Turkic tribes, where the Anatolian Turkish and Azerbaijani Turkic languages sounded, many of the Turkic words that originated to Turkish. So, cognitive definition of lexical units, which represent concept RAIN in the Turkish language in general and in Anatolian dialects, in particular has been investigated. The lexemes, which designate concept, RAIN in the Anatolian dialects of Turkish language has been investigated. In the structure of the concept phraseological units tend to belong to its peripheral spheres because of its multilayered meaning. They form the deep layer of the concept, its inner form, reflecting the national specificity of the conceptosphere of a particular nation and its language. So, the phraseological units containing the RAIN component and their meanings were investigated.

Key words: concept, lexical unit, to verbalize, cognitive definition.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших у сучасній лінгвістичній науці є вивчення засобів мовного відображення людиною навколишньої дійсності та місця людини у світі. Центральною ідеєю, яка об'єднує численні лінгвокогнітивні дослідження, є положення про те, що мова відображає знання, представлені у вигляді концептів. Дослідження культурної та мовної компетенції носіїв різних мов, що виявляється під час аналізу концептів на позначення явищ природи, сприяє глибокому розумінню при-

роди культурного значення, що закріплюється за певним мовним знаком, а також культурних установок та традицій народу. Вивчення концептів отримало поширення в різних галузях знань – лінгвістиці, лінгвокультурології, філософії тощо. Одним із найскладніших і до цих пір невирішених питань є власне опис концепту, який учені визнають основною формою категоризації знання і головним засобом концептуалізації дійсності. Із-поміж широкого розмаїття концептів чільне місце займають універсальні концепти, що позна-

чають явища природи, які є невід'ємною частиною життя будь-якого народу. Актуальність даного дослідження зумовлена потребою дослідження зазначених концептів у турецькій мовній картині світу, і таке дослідження проводиться вперше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення вербалізації концептів здійснюється сучасною лінгвістичною спільнотою в різних напрямках. Нині існує декілька різновидів аналізу концепту (словосполучення *концептуальний аналіз* набуває функції терміна, а також його можна певною мірою трактувати як метод когнітивної лінгвістики). Як правило, концепти досліджуються на основі сполучуваності, переважно предикативної, рідше – атрибутивної, комплементарної, а інколи з урахуванням різноманітних широких мовних контекстів (фольклорних, художніх, публіцистичних та інших творів). Уже досліджено чимало соціально-політичних, ідеологічних, філософських, культурних, ментальних, міфологічних концептів на матеріалі різних мов: «свобода», «справедливість», «істина», «доля», «душа», «дух», «серце», «шлях», «жінка», «чоловік» тощо (дослідження Н. Арутюнової, Т. Булигіної, О. Шмельова, К. Рахіліної, Т. Радзівєвської, Г. Яворської, С. Жаботинської та ін.).

Відомо, що вчені пропонують різноманітні моделі структури концепту (проф. З.Д. Попова – у вигляді хмарки, проф. М.М. Болдирев – у вигляді снігової кулі, проф. Й.А. Стернін – у вигляді плоду).

Для дослідження змістового аспекту значеневих одиниць мови найефективнішим є компонентний аналіз – система прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на компоненти, які називають семами, семантичними множниками і, зрідка, маркерами. Метод компонентного аналізу досліджували багато мовознавців (В.Г. Гак, Ю.Н. Караулов, М.Г. Комлев, О.М. Селіверстова, Й.А. Стернін, А.А. Уфимцева). Вивчення значень у рамках цієї методики привело лінгвістів до визначення принципу ієрархії сем у значенні, що виражається в послідовному підпорядкуванні семантичних компонентів різного рівня абстракції.

Серед турецьких лінгвістів дослідженнями концепту займалися Д. Зейрек, С. Йорук, У. Озге, Ш. Озчалишкан, І. Пембеджі, Дж. Темурджу, К. Курт, Е. Капусуз, Е. Гурсой Наскали, О. Башкан та ін.

Постановка завдання. Мовна картина світу як сукупність уявлень людини про навколишній світ закріплена в системі значень певної мови, у її лексико-семантичній підсистемі загальної семантичної системи, у структурі енциклопедичних,

тлумачних словників, у незліченних мовленнєвих ситуаціях, текстах різних видів, типів, жанрів, врешті-решт, в індивідуальному спілкуванні. У своєму дослідженні ми обмежуємося зверненням до лексико-семантичного рівня мови, а саме до етнокультурознавчих лексичних одиниць, оскільки саме вони у сконцентрованому вияві відображають національно-культурну специфіку мови. Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб виконати комплексний аналіз мовної вербалізації концепту *доц* у турецькій мовній картині світу. Обраний для дослідження фрагмент мовної картини світу дозволяє виявити співвідношення між мовними одиницями і концептуальними структурами, що вони бережуть у свідомості носіїв мови знання про природний феномен як про явище, яке існує об'єктивно і характеризується певними особливостями, які ми розглядаємо в даній статті.

Виклад основного матеріалу. Основними підходами до розуміння й вивчення концепту лінгвісти найчастіше виділяють два основних: із точки зору лінгвокогнітології та з точки зору лінгвокультурології.

Так, із погляду лінгвокогнітології концепт визначається як оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону та мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини, квант знання [1, с. 90]. Із точки зору лінгвокультурології концепт – це згусток культури в свідомості людини [2, с. 40], етнічно та культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, ментальне утворення, що базується на понятійній основі [3, с. 161]. В.І. Карасик дотримується інтегрального підходу в дослідженні концептів та вважає, що концепт – це складне, багатовимірне, багатозарове, ментальне утворення, що знаходить відображення в колективній свідомості, закріплене за певною сферою дійсності і виражене в тих чи інших мовних формах [4, с. 142].

У пропонованому дослідженні прийняте комплексне розуміння концепту як багатогранного динамічного ментального комплексу, що має вербальне представлення в мові, формується на базі особистісного чуттєвого та раціонального досвіду та містить ознаки об'єктивного та суб'єктивного світу. Слід підкреслити, що, крім смислового змісту, концепт включає оцінку та ставлення людини до того чи іншого об'єкта, що відображається.

Актуальність вивчення концепту *доц* є очевидною, оскільки він є важливим елементом як української, так і турецької мовної картини світу і входить у число базових тем у комунікації носіїв

цих мов. Концепти можуть об'єктивуватися за допомогою одиниць різних рівнів мови, однак у нашому дослідженні це одиниці лексичного рівня. Саме вони дають змогу найповніше репрезентувати понятійний зміст концепту.

Лексичне значення становить собою центральну лінгвістичну проблему, без розв'язання якої неможливий успішний розвиток мовознавства як у теоретичному, так і у прикладному аспекті. Найбільш продуктивним у вивченні лексичного значення є його дослідження як процесу й результату лексико-семантичного варіювання слова (В.В. Виноградов, О.І. Смирницький, О.С. Ахманова, В.А. Звегинцев, А.А. Уфимцева, А.М. Шрамм та ін.).

Сконцентрованість у лексемі всіх її зв'язків та відношень слугує предметом лексикографічного тлумачення слова у словнику. Словникова дефініція є основним способом репрезентації семантичної структури мовних одиниць, результатом абстрагування від численних контекстних вживань конкретного значення слова.

Отже, спершу ми звернулися до тлумачного словника турецької мови [5] з метою визначення когнітивної дефініції лексичних одиниць, що репрезентують концепт *дощ* у турецькій мові, а саме таких, як *sağanak*, *yağmur*.

Yağmur – дощ, атмосферне явище, опади, що випадають із хмар у вигляді крапель води. Слово *yağmur* «дощ» у турецькій мові вживається досить часто та поєднується з різними іменниками і дієсловами, утворюючи словосполучення, що характеризують різні якості цього атмосферного явища: *yağmur başlamak* – починатись (про дощ); *yağmur boşanmak* – лити як із відра; *yağmur denek gibi iniyor = yağmur bardaktan boşanıncasına yağıyor* – дощ ллє як із відра; *yağmur yağmak* – іти (про дощ); *fasılsız olarak yağmur yağıyor* – безперервно йде дощ; *yağmur lodosla yağıyor* – йде дощ при південному вітрі; *yağmur kesiliyor* – дощ закінчується; *yağmur duruyor* – дощ припиняється; *yağmur bulutu* – дощова хмара; *yağmur yüklü bulut* – дощова хмара; *yağmur çatur demeden* – не звертаючи уваги на дощ та сльоту; *yağmur ölçer* – дощомір; *yağmur suyu* – дощова вода; *Çakal yağmuru* – дощ, що йде, коли світить сонце; *nisan yağmuru* – дощ, який йде у квітні та при якому вірять, що він приносить родючість; *yaz yağmuru* – дощ, що починається раптово та швидко минає; *yağmur yetek* – намокнути під дощем (досл. «з'їсти дощ»); *yağmur zorundan* – через сильний дощ; *çiftçi yağmur bekliyor* – землероб чекає дощу; *Yağmur Denizi* – астрол. одна з рівнин на поверхні Місяця (досл. «Дощове

Море»); *itiraz yağmuru* – перен. маса заперечень (досл. «дощ заперечень»); *iltifat yağmuru* – перен. маса стверджень (досл. «дощ стверджень»); *kurşun yağmuru altında* – під градом куль (досл. «під дощем куль»); *taş yağmuru* – град каміння (досл. «дощ каміння»).

Існують також деякі похідні від слова *yağmur*, у яких воно є коренем: *yağmurkuşağı* – веселка; *yağmurlamak* – ставати дощовим (про погоду); *hava yağmurlayacak* – буде дощ; *yağmurlu* – дощовий; *yağmurlu günlerde* – у дощові дні; *hava yağmurlu* – погода дощова; *yağmurluk* – дощовик, плащ; *yağmurluluk* – велика кількість дощу.

Sağanak – сильний дощ, гроза – атмосферне явище, під час якого йде дощ, що супроводжується громом та блискавками; *sağanak* – злива; *sağanak bulutu* – грозова хмара; *sağanağa tutulmak* – потрапити під зливу; *sağanaklı yağmur tez geçer* – дощ із грозою швидко минає (прислів'я).

Уся сукупність соціально-культурних особливостей життя конкретного соціуму виражена в семантиці слів. Картина світу, що міститься в усій семантичній системі мови, є продуктом пізнавальної діяльності людини, що змушує розглядати семантику мови як у синхронному (опис мовної картини світу сучасної людини, зіставлення картин світу різних народів тощо), так і в діахронному плані, лише у взаємозв'язку всіх пізнавальних актів. Зіставлення окремих слів із їхніми різними значеннями в різних мовах не свідчить про особливу національну картину світу, а є лише фактом, що взаємодія лексичних значень у рамках словосполучень та висловлювань однієї мови однозначно семантично маркує той чи інший референт, незважаючи на особливості тих чи інших словосполучень. Значення окремих слів не створюють картину світу, оскільки картина світу – це передусім пізнавальний, когнітивний феномен, і він може бути зіставленим лише в масштабі глобальної семантичної системи мови [6, с. 59].

Грунтовний опис того чи іншого концепту можливий лише під час дослідження найбільш повного набору засобів його представлення [7, с. 12]. Під час побудови номінативного поля концепту *дощ* ми зосереджуємо нашу увагу на виявленні прямих номінацій концептів – ключових слів та їхніх синонімів (як системних, так і оказіональних, індивідуально-авторських) – так ми отримуємо ядро номінативного поля. Кожна із представлених лексичних одиниць має власний синонімічний ряд та певні особливості вживання.

Ядром номінативного поля концепту *дощ* у турецькій мові є такі одиниці: *baran* – «дощ»;

güzlek – «осінній дощ»; *havanın gözü yaşlı* – «дощова погода»; *kay* (заст.) – «дощова погода»; *sazan* (діал.) – «сильний дощ із дрібними краплями»; *şıpır şıpır* – «звуконаслідування шуму дощу, крапля за краплею»; *yağış* – «опад»; *yağmur* – «дощ» (є ключовим словом репрезентантом, що об'єктивує даний концепт); *yağmur boşanmak* – «лити як із відра»; *hava yağmurluyacak* – «буде дощ»; *boran yağmuru* – «злива»; *havanın yüzü yağmura bakıyor* – «схоже, буде дощ»; *kocaman taneli yağmur* – «дощ, що падає великими краплями»; *şakır şakır yağmur yağıyor* – «із шумом іде дощ, лиє як із відра»; *şıpır şıpır* – 1) звуконаслідування шуму дощу, крапля за краплею; 2) градом, струмками; *çise* – «дрібний дощ, мжичка, мряка»; *çişkin* – «мжичка, мряка, дрібна роса»; *sepken* – «дрібний дощ або сніг»; *serpinti* – «бризки; мілкий дощ»; *serpiştirmek* – мрячити, мжичити; *serpmek* – мрячити, мжичити (про дощ і сніг); *sağanak* – «сильний дощ, гроза, злива»; *turnageçidi* – «сильний дощ навесні, весняна гроза»; *kay* – заст. тур. дощова погода.

Аналіз словникових дефініцій лексем, що репрезентують концепт *дощ*, дає змогу виділити основні класифікаційні ознаки концепту, які відображають процес категоризації цього явища у свідомості людини та задають межі, в яких проводиться дане дослідження.

Лексика на позначення атмосферних явищ в анатолійських діалектах турецької мови становить багатий спеціалізований пласт її словникового складу. Далі ми розглянемо назви дощу, що побутували в тюркських племенах, де поряд звучали анатолійська турецька і азербайджанська тюркська мови, зародилося багато власне тюркських слів, які із часом увійшли до турецької мови на матеріалі фольклорних публікацій журналу *Folklor Postası Dergisi* [8, с. 17].

Çişe (моква, роса) (Йозгат, Кайзері, Сівас, Ерзінджан, Карс, Артвін): маленькі водяні краплі, росиця, нічна волога, яка утворюється після випадання вологи вночі на траву. У турецькій мові від цього слова походить інше, що означає «дрібний дощ» (*çisgin* або *çisgin duman*). *Çişleme* (мжичка): – дрібний дощ, що хвилями або шарами випадає у хмарну або малохмарну погоду (про такий дощ говорять, що він «мрячить, мжичить»). *Sepeleme, Karışgar* (мряка): – дрібний та нечастий дощ навесні (наприклад, у квітні). У поселенні Чилгир його називають *Karışgar. Sulu yağmur* (злива, проливень, ситний дощ): у дуже хмарну погоду такий дощ випадає великими краплями. «Проливень» завжди падає рясно, тому вважається благодатним та врожайним. *Kurt doğdu*

(досл. «Вовк народився – «грибний дощ», «відьмин дощ», «сліпий дощ»): – у деяких селах так називають дощ, який падає, коли світить сонце. Кажуть, що в такі моменти народжуються вовки, тому і вважають дощ благодатним. Зазвичай після такого дощу видно веселку. У деяких селах цей дощ також називають *tilki yağmuru* – «лисячий дощ». *Çoğun* (*çavgun*) (хвища): – сильний та рясний дощ у гірській місцевості, що січе прямо в обличчя та супроводжується сильним вітром. Навесні хвища випадає біля підніжжя гір у вигляді звичайного дощу, а на вершинах – у вигляді замерзлих часточок, схожих на посічену пшеницю, які вперемішку із снігом можуть лежати там від декількох годин до цілої ночі. *Kurt Yarması* («Вовча січка»): – дощ, який влітку падає з білих хмар у вигляді крапель, розміром із пшеничну крупу. Він схожий на «дрібний сніг», що навесні проглядається в нижніх шарах снігових заметів і лежить відокремлено. За великих опадів лишається на поверхні білим шаром, який відразу тане, коли погода розвиднюється. (У регіонах міст Карс та Ерзурум словом *yarma* – «січка» – називають страву, яку готують із грубо помеленої пшениці (іноді ячменю), додають до юшки (супу) чи каші та їдять із великою кількістю масла та молока. У курдів «січкою» називають крижаний дощ).

Одним із найбільш важливих етапів під час побудови номінативного поля концепту є вивчення фразеологізмів, у складі яких вживається ключове слово-репрезентант або його синонім. У структурі концепту фразеологічні одиниці, як правило, належать до його периферійних сфер через багатозначність його значення. Але саме вони складають глибинний шар концепту, його внутрішню форму, відображаючи національну специфіку концептосфери того чи іншого народу. Завдяки образній основі фразеологізмів у них уособлюється культурний світогляд нації. Але, на думку В.М. Телії, лише у випадку співвідношення образного змісту з категоріями, концептами, міфологемами, стереотипами та еталонами національної культури і його інтерпретації в цьому просторі матеріальної, соціальної та духовної культури відкривається і культурно значимий смисл самого образу [9, с. 231].

Одним із напрямів дослідження сучасної фразеології є когнітивний аналіз. Ми маємо на меті проаналізувати турецькі фразеологічні одиниці, що об'єктивують та вербалізують концепт *дощ*, із наступним виявленням його національно-культурної специфіки.

Використання для створення фразеологічного

образу одних лексем та ігнорування інших у кожній мовній картині світу зумовлене різними факторами, наприклад, частотністю вживання тієї чи іншої лексеми, наявністю в неї певних конотативних значень, стійкими соціально-психологічними носіями мови, особливою екстралінгвістичною ситуацією тощо. Ми проводили дослідження фразеологізмів, до складу яких увійшло слово: *yağmur* «дощ».

У фразеологізмі *Abanın kadri yağmurda bilinir* – «Ціну бурки дізнаєшся в дощову погоду» (про своєчасність, важливість будь-чого саме в певний момент часу) – ми спостерігаємо послаблення первинного значення лексеми *yağmur* і набуття нею конотативного значення: дощ у цьому випадку набуває значення чогось негативного, порівнюється із «чорним днем», випробуванням.

Лексема *yağmur*, «дощ», у складі фразеологізмів може співвідноситись із тематичною сферою «темпоральність», тобто семантичною категорією, що відображає сприйняття й осмислення людиною часу позначуваних ситуацій і їхніх елементів стосовно моменту мовлення того, хто говорить. Водночас «темпоральність – це функціонально-семантичне поле, яке базується на цій семантичній категорії і охоплює угруповання граматичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних, а також комбінованих (лексико-граматичних, граматико-контекстуальних та ін.) засобів турецької мови, які використовуються для вираження різних варіантів цієї семантичної категорії» [10, с. 9].

Образи, побудовані на основі цього іменника, відображають ідіотетичність турецької фразеологічної картини світу та об'єктивують додаткові периферійні ознаки цього концепту:

1) енциклопедична зона: – *Gök gürlmeden yağmur yağmaz* – «Диму без вогню не буває» (досл. «Поки грім не вдарить, дощ не піде»), тобто на все є своя причина, – найчастіше вживається у випадку поширення чуток. Жодними чутками не варто нехтувати, особливо негативними, вони змушують нас звернути увагу на свою поведінку, і тут ми бачимо, що коли гримить грім – це означає, що піде дощ;

2) регулятивно-оціночна зона – можна спостерігати негативні або позитивні відчуття, спричинені дощем. *Nisan yağmuru; altın araba, gümüş tekerlek* – «Квітневий дощ – це золотий віз зі срібними колесами» (досл.) – мається на увазі те, що дощ, який випадає у квітні, є дуже корисним, сприяє родючості земель та є запорукою гарного врожаю. У цьому випадку концепт *yağmur* «дощ» вживається у значенні чогось позитивного, благо-

датного. Фразеологізм *Bahtsızın başına yağmur, ya taş yağar ya dolu* (досл. «У винограднику нещасливого замість дощу то град падає, то каміння сиплеться»), значення якого зумовлене виникненням у носіїв мови негативних емоцій стосовно граду, репрезентує ознаку концепту, що належить до оціночної зони інтерпретаційного поля: «Град – напасть, нещастя, неприємне явище», натомість дощ є тим, чого чекають, йому протиставляється град – позитивна оцінка;

3) регулятивна зона: *Geçmiş yağmura kebe tutma* – «Не вдягай бурки на дощ, що вщух» (досл.), укр. «Повів коня кувати, як кузня згоріла», у значенні «не варто робити щось коли вже запізно», тобто в дощову погоду потрібно вдягати спеціальний одяг.

Більшість досліджуваних фразеологізмів демонструють прагнення турецького народу на основі метеоніму *doğ* будувати образи, що так чи інакше описують людину, її характер, емоційний стан, поведінку, оцінюють її життєву ситуацію.

Так, лексема *yağmur* виходить за межі семантичної сфери «атмосферне явище» та стає частиною такого фразеологічного поля як «оцінка життєвої ситуації»: *Yağmurdan kaçıp doluya tutuldu* – «Із вогню та в полум'я» (букв. «Тікаючи від дощу, потрапив під зливу»). *Arsızın yüzüne tükürmüşler; yağmur yağıyor demiş* – досл. «Безсоромному плюють в очі, а він каже: «Дощ іде». *Islanmışın yağmurdan korkusu olmaz = Islanmışın yağmurdan pervası yoktur* – досл. «Змоклий страху перед дощем не має».

Значення названих фразеологічних одиниць об'єктивує суперечливі когнітивні ознаки концепту *doğ*: з одного боку, дощ – явище звичайне (енциклопедична зона), а з іншого – від дощу тікають, тобто це явище викликає певні негативні відчуття, страх, або ж його чекають як чогось благодатного (без чого не буде урожаю) (оціночна зона).

Слід зазначити, що в деяких фразеологізмах фразеолекси набувають антонімічного значення «добра сила – погана сила»: *Çiftçi yağmur ister, yolcu kurak* – «Селянину потрібен дощ, подорожуючому – суха погода». *Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz* – «Золото в землі не іржавіє, камінь від дощу не намокне». Тут демонструється відносність оцінки – негативної чи позитивної – залежно від кута зору.

На основі аналізу значень перерахованих фразеологізмів також можна визначити їхні певні когнітивні ознаки, що формують інтерпретаційні поля у їхній структурі: дощ сприятливо впливає на навколишнє середовище / дощ – це стихія, якої слід боятися і яка може завдати шкоди

людині. Фразеосеми деяких висловів не перебувають у відношенні строгої опозиції, хоча фразеолокса *ağlamak* має негативне значення: *Gök ağlamayınca yer gülmez* – «Небо не заплаче – земля не засміється» у значенні «Не буде дощу – не буде й урожаю», у переносному значенні «ключ неба». Незважаючи на те, що сам концепт *дощ* у цьому виразі номінативно відсутній, він має на увазі, об'єктивуючи периферійну ознаку «дощ як корисне та потрібне у природі явище, що має велике значення для людини та її життєдіяльності».

Як ми вже зазначали, у фразеологізмах, де периферійні ознаки концептів стають зовнішніми, порівняно з лексичною системою розкривається їхня національно-культурна специфіка. Одним із основних понять у фразеології є поняття фразеологічного образу – «того наглядного уявлення, свого роду «малюнка», на фоні якого ми й сприймаємо це цілісне значення як узагальнено-переносне, метафоричний або метонімічний дериват, що виник у результаті глобального переосмислення першочергового значення» [11, с. 58]. Саме фразеологічний образ вміщує національно-культурну специфіку фразеологізму. Так зазвичай він створюється на основі реалій, відомих лише одному народу.

Наприклад, фразеосема виразу *Gök ağlamayınca yer gülmez* («Небо не заплаче – земля не засміється») дозволяє встановити ту саму когнітивну ознаку, що й у його українському варіанті: дощ – сприятливе явище для отримання доброго врожаю, і земля «сміється» лише коли плаче небо, тобто її поливає дощ. Ця ознака корелює з оціноч-

ною та утилітарною зонами інтерпретаційного поля концепту *дощ*, відображаючи позитивне прагматичне ставлення до опадів.

Висновки. Як показав стислий аналіз особливостей вербалізації концепту *дощ* у турецькій мовній картині світу, його репрезентує велика кількість лексичних одиниць, ключовим репрезентантом виявлено лексему *yağmur*, що утворює ядро номінативного поля досліджуваного концепту як у сучасній турецькій мові, так і в її діалектних та давніх формах. Аналіз фразеологічних одиниць із компонентом *дощ* виявив, що образи, які об'єктивують універсальні когнітивні ознаки концепту, виникають на основі загальнолюдських знань про якість світу, що оточує людину. Нами було виявлено фразеологічні одиниці, що об'єктивують суперечливі когнітивні ознаки концепту *дощ*: з одного боку, дощ – явище звичайне (енциклопедична зона), а з іншого – від дощу тікають, тобто це явище викликає певні негативні відчуття, страх, або ж на нього чекають як на щось позитивне (без чого не буде урожаю) (оціночна зона). Особливості досліджуваного концепту розкриваються завдяки аналізу національно-культурного компонента фразеологічної парадигми, наявність якого може бути зумовлена вибірковістю мислення народу, його культурним та духовним досвідом, особливістю реалії, що позначається, тощо.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розгляді особливостей вербалізації концепту *дощ* у турецькомовному різножанровому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краткий словарь когнитивных терминов / ред. Е.С. Кубрякова. Москва, 1997. 245 с.
2. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Москва : Академический Проект, 2001. 990 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава. Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 477 с.
5. Türkçe Sözlük. İsmail Parlatur, Nevzat Gözaydin, Hamza Zülfiyar. Dokuzuncu baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998. 2523 s.
6. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. Изд. 3-е, стер. Москва : КомКнига, 2006. 128 с.
7. Пимонова М.В. Введение в когнитивную лингвистику. Кемерово, 2004. 208 с.
8. Folklor Postası Dergisi. Cilt II, Sayı 17. Haziran, 1946.
9. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Языки русской культуры, 1996. 288 с.
10. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики. Ленинград : Наука, 1990. 262с.
11. Телия В.Н. Основные постулаты лингвокультурологии. *Филология и культура*. В 3 ч. Ч. III / отв. ред. Н.Н. Болдырев. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 1999. С. 14–15.